

ОНТОЛОГІЯ ПРОЦЕСІВ, АБО ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО ДАОСИЗМ

Т. В. Данилова, кандидат філософських наук

Досліджено поняття Ци і Дао в контексті даоської філософської традиції.

Даоські мислителі розуміли існування як безперервний процес, що має джерелом руху комплементарні сили. Цей процес можна описати циклічно: розквіт та занепад, конденсація та розрідження, життя і смерть. Усе існує – це континуум, в якому кожний аспект знаходиться у процесі трансформації, що визначається його власним імпульсом і умовами, в яких він знаходиться. Джерелом змін є не зовнішня сила, а прояв внутрішньо притаманної всьому Всесвіту тенденції до трансформації.

Даосизм, Ци, Дао, космос, трансформація.

Традиційна західна картина світу базується на уявленні про пріоритет Космосу над Хаосом, який сприймається як безодня, невпорядкована маса. Представники західної філософії намагалися пояснити феномен космічного порядку, припускаючи існування певних загальних характеристик, свого роду незмінного буття речей, універсальних принципів, які описують цей вічний порядок.

Класична китайська думка обрала інший шлях пояснення світобудови. Це, значною мірою, пов'язано з тим, що в китайських міфах недостатньо відображено погляди китайців на становлення світу та його взаємодію з людиною. Крім того, формуванню іншого модусу сприйняття світу сприяла сама структура китайської мови, в якій відсутнє дієслово «бути» [3]. Поняття «буття» і «небуття» в китайській мові позначаються термінами «ю» та «у». «Ю» означає, що щось існує, присутнє у світі, доступне для сприйняття. Це актуальний, проявлений стан космосу. «У» – це те, що не є доступним для сприйняття, це потенційний, не проявлений стан. Отже, йдеться про присутність або відсутність окремих одиничних речей. «І онтологічно, і аксіологічно «відсутність» має безумовний пріоритет по відношенню до «присутності». Досконалий мудрець втілює у собі відсутність (шен жень ті у) – так проголошує одна з максим китайської думки» [2, с. 41]. Світ виникає в результаті взаємодії одиничного та множинного, небуття та буття, завдяки чому

Дао породжує «десять тисяч речей», Тай-цзі дає життя множині всього існуючого.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Загадковий світ давньокитайської і, зокрема, даоської думки давно цікавив представників різних галузей науки. Суттєвий внесок у її дослідження зробили Л. Вігер, Е. Грем, Н. Жирардо, А. Зайдель, А. Масперо, І. Робіне, А. Уейл, Дж. Нідем, Н. Сівін, К. Скіппер, М. Стрікмен, Ю. Шуцький, В. П. Васильєв, А. Кобзєв, В. Малявін, Є. Торчинов, Чжан Чжун Юань, Фу Цзиньцзя, Сюй Дішань, Жун Чжаоцзу, Вень Ідо, Чень Гофу, Ван Мін, Сюн Децзі та ін. Проте, незважаючи на кількість солідних наукових видань, китайське сприйняття і тлумачення світу й досі залишається під «покривалом Ізиди» через незвичну для європейців «парадоксальну» логіку Сходу.

Мета дослідження – аналіз понять Ци і Дао в контексті даоської філософської традиції.

Виклад основного матеріалу. Існують дві точки зору щодо творення світу: творення з нічого (*creatio ex nihilo*) і творення процесуальне, в контексті (*creatio in situ*). У першому випадку творцем виступає зовнішня сила, яка не потребує для свого існування нічого, а творить світ лише за власною волею. Іудео-християнська традиція називає цю силу Богом, який встановлює певний порядок речей у світі. Подібне розуміння світу постулює «мету для досягнення» – таку як рай, Небесний Отець, Бог.

На відміну від прихильників концепції креаціонізму, китайські філософи сприймають космос як процес *creatio in situ*: не одна річ з'являється за іншою в певній послідовності, а одна річ трансформується в іншу. Китайський Космос – це живий організм, який інтегровано в динамічну цілісність, а базовим принципом існування й розвитку світу є вічні зміни. Безмежне, неосяжне, позбавлене форми Дао породжує міради речей, процесів, явищ, які проходять весь життєвий цикл, а потім повертаються до свого першоджерела, щоб надати життя іншим речам, процесам, явищам.

Даоська картина світу не є сфокусованою на людині. В її основі – єдиний, неподільний пульсуючий Космос і всі його прояви. Платонівського протиставлення світу ідей і світу чуттєвих речей просто не існує. Світ є не творінням потойбічного Бога, а розгортанням із самого себе, із власного потенційного існування, оскільки для китайської культури неприйнятна ідея трансцендентних богів або єдиного Бога-творця. Космос і є видимим єдиним Богом. Даоський світ не розрізано навпіл на вічний дух і тимчасово існуючу матерію. «Світ китайської культури – світ суто іманентний, втручання трансценденції в його існування виключається за відсутністю самої трансценденції. Отже, натуралізм, віталізм і холізм. Єдиний і

цілісний космос, пронизаний потоками життєвої сили, космос, усі елементи якого знаходяться у взаємозв'язку і гармонійній єдності, одночасно невпинно трансформуючись і змінюючись у своїй споконвічній енергійній пластичності» [2, с. 30].

В основі даоської картини світу не матерія і не свідомість, а життєва енергія, яка називається Ци (Кі, Чі). Ци – це життєва сила, що надає подиху всім формам Всесвіту, вібраційна компонента існуючого, безперервний життєвий потік на молекулярному, атомному і субатомному рівнях. Для китайців здоров'я – це «природна Ци», життєздатність – «високоякісна Ци», приязність – «мирна Ци». Усе існує у світі є Ци та її стани. Ци є динамічною силою, це не субстанція західноєвропейської філософії Нового часу, а грандіозна вітальна сила, що пронизує весь Космос, власне, вона і є Космосом. Усе існує завдяки її перетворенням: як вода може стати паром чи льодом, так і енергія Ци при згущенні стає матерією, а при розрідженні – духом. Онтологія даосизму – це онтологія процесів, а не речей, оскільки кожна річ і є процесом. Таким чином, між матерією і духом не існує нездоланної межі, вони є різними модусами єдиної Ци.

Закони руху енергії Ци однакові як для Космосу загалом, так і для людського тіла. На нашій планеті вона рухається вздовж меридіанів, які називаються «драконовими жилами (лініями)». У тих місцях, де меридіан підходить близько до поверхні землі, ґрунт родючіший і клімат сприятливіший для життя, а там, де енергії Ци мало, земля схожа на пустелю. У тілі людини Ци циркулює в енергетичних каналах, наповнюючи його життям. В основі будь-якої хвороби є порушення циркуляції Ци, яку відновлює досвідчений лікар. На цьому базується традиційна китайська медицина, що тісно пов'язана з даосизмом.

При народженні людина отримує свою частку енергії Ци, яка називається переднебесною. Ця «справжня» енергія з роками виснажується, що призводить до старіння і смерті. Протягом життя людина поповнює свою Ци в процесі дихання, харчування, спеціальних практик. Смысл самовдосконалення у даосизмі полягає, у тому числі, й у поповненні переднебесної енергії післянебесною. Це повинно призвести даоса до таких радикальних змін тіла й свідомості, що він зможе позбутися звичних меж тілесності та духовності, реалізувати «тіло світла» й досягти безсмертя.

Філософ династії Сун Чан Цай стверджував, що всі оформлені речі – це буття, а все буття – це Ци [4]. Енергія єдиної Ци трансформується у множинне, залежно від циклу розвитку. Ци конденсується в момент виникнення оформленого буття і розріджується, коли це буття повертається до небуття. Творча сила

Ци полягає у здатності перетворюватися на конкретні речі, тобто, переходити від одиничного до множинного. Китайська космологія розуміє Ци як Ян Ци та Інь Ци. Інь та Ян завжди доповнюють одне одного і знаходяться у постійній взаємодії, яка є як процесом виникнення, народження, так і процесом знищення, смерті. Ян Ци стає Небесами, Інь Ци – Землею.

Це не дві опозиційні сили, але єдиний континуум творення. За Лао-цзи, невизначеність породжує визначеність, вічні об'єкти переходять у нову якість, зароджується новий актуальний світ. «Дао є туманним і невизначеним. Проте його туманність і невизначеність містить у собі образи. Воно туманне й невизначене. Проте в його туманності й невизначеності приховані речі. Воно є глибоким і темним. Проте в його глибині й темряві приховані найтонші часточки. Ці найтонші часточки мають вищу дійсність і достовірність» [1, розд. 21].

Дао є центральним поняттям даоської філософії і перекладається як «шлях», «дорога», «засіб», «спосіб», «ідея», «впливати з», «йти з», «вести за собою», «текти». Для даоських філософів термін Дао не назва речей, а означення природного порядку існування. Це абсолютне начало й абсолютна цінність, що проявляється в суцюзі та одночасно злита з космічним тілом суцюзого. Це вища закономірність Всесвіту й одночасно її субстанціальна основа та принцип її виникнення. Дао не можна висловити.

«Дао, яке можна висловити, не є вічне Дао. Ім'я, яке можна вимовити – не вічне ім'я. Те, що не має імені, є началом Неба і Землі. Те, що можна назвати – мати всіх речей. Тому той, хто звільнився від пристрастей, може осягти приховане. Той, кого бентежать пристрасті, бачить лише явне. Обидва вони мають єдине джерело, але називаються по-різному. Разом ім'я їм Найглибше. Перехід від одного Найглибшого до іншого – двері до всього таємниченого у світі» [1, розділ 1].

Дао виступає універсальним Шляхом, вищою нормою як усього Космосу, так і людського суспільства. Дао можна умовно розглядати як Всесвіт у потоці становлення або як певну сутність чи модель природи, що надає світу рівноваги та впорядкованості. Спочатку воно вичерпане, пізніше – повне, це те, що породжує «десять тисяч речей». Це те, що небо не може зруйнувати, земля не може поглинути, Інь та Ян не можуть породити. Благородний муж знає це як «Дао-Шлях». Дії Дао таємничі. Вони нагадують вітряк, що постійно кружляє. У світі все змінюється: виникає, розвивається, стає довершеним, а за цим слідує розпад на первинні елементи. Дао формує весь процес творіння: воно створює і руйнує, тим самим

підтримуючи баланс Всесвіту. Дао – це й шлях кожної окремої речі, і єдиний універсальний закон Всесвіту. Воно притаманне всім силам Космосу.

Даосизм є концепцією недualityності, оскільки Дао – це єдине ціле, з якого беруть початок усі елементи Всесвіту. У світлі Дао зникає антиномія добра і зла, оскільки добро і зло релятивні, вони визначають одне одного й позбавлені сенсу одне без одного. Добро є добром лише відносно зла:

«Коли всі в Піднебесній дізнаються, що прекрасне є прекрасним, виникає й огидне. Коли всі дізнаються, що добро є добром, виникає і зло. Тому буття та небуття породжують одне одного; складне й просте створюють одне одного; довге і коротке взаємно співвідносяться; високе й низьке взаємно визначаються; звуки, зливаючись, стають гармонійними; попереднє і наступне слідує одне за одним» [1, розділ 2].

Дао позбавлено форми та змісту, але всі його дії гармонійні. Гармонія – це те, як Дао створює, підтримує, відроджує, оновлює себе у своїй вічній повноті. Оскільки дії Дао позбавлені форми, його найвища гармонія полягає в ньому самому ж – там, де нічого ще не створено і ніщо не може бути втрачено. Дао постійно перебуває в повноті, цілісності й завершеності, оскільки нічого не витрачає та зберігає свою досконалість. Дао завжди є тотожним самому собі, не визначається нічим іншим, ніж своєю власною природою. *«Людина слідує законам Землі. Земля слідує законам Неба. Небо слідує законам Дао. А Дао слідує самому собі»* [1, розділ 25]. Дао подібно до води, таке ж м'яке та піддатливе, але ніщо не може перебороти його; слабе й поступливе, але ніщо не може протистояти його силі; чисте і прозоре, і ніщо не забруднює його; пасивне, але ніщо не може бути активнішим; воно ні з чим не змагається, але підкорює всіх і завжди перебуває в мирі та спокої.

Основний принцип даосизму полягає в тому, що Всесвіт і всі його прояви є нерозривно пов'язаною органічною єдністю, яка виростає з глибокого, таємного, прихованого Дао. Усе, що можна мислити, знаходиться всередині цього принципу. Всесвіт даосів функціонує відповідно до незмінних природних законів. Як частина Космосу людина може пізнати ці закони та діяти відповідно до них. Це природні закони, що становлять основні принципи даосизму. Дотримання цих принципів забезпечує універсальне сприйняття та розуміння і надає можливості жити у гармонії з Дао.

Дао містить у собі протилежні тенденції, такі як розвиток і занепад, жорсткість і м'якість, войовничість і миролюбство. Світ створено через боротьбу протилежних начал, а в результаті досягається гармонія. Як єдина Ци конденсується і розріджується,

так визначеність і невизначеність створюють гармонію. Небуття (невизначеність) завжди стає визначеністю. Надто важко досягти невизначеність Неба і Землі, значно легше усвідомити певні форми. Невизначеність і визначеність – це дві тенденції, які змушують речі змінюватися, оскільки це одна й та сама Ци. Це – єдине ціле, що проявляється двояко. Рух Ци від одиничного до множинного і від множинного до одиничного відбувається щомиті. Світ виникає і зникає одночасно. Множинні речі змінюються, перетворюються на одиничне, що має масу потенційних можливостей, з яких актуалізується лише одна. Множинне та одиничне – це лише різні модуси сприйняття світу, основою якого є Дао.

Висновки. Однією з характерних рис давньокитайської філософії є усвідомлення плинності та мінливості, які внутрішньо притаманні природі. Усі природні зміни китайці вважали динамічним чергуванням двох протилежностей, наприклад, Інь та Ян, одиничного і множинного і, таким чином, дійшли висновку, що будь-яка пара протилежностей представляє собою динамічну єдність. Китайські мислителі розуміли існування як безперервний процес, що має джерелом руху комплементарні сили. Цей процес можна описати циклічно: розквіт і занепад, конденсація та розрідження, життя і смерть. Усе існуюче – це континуум, в якому кожний аспект знаходиться у процесі трансформації, що визначається його власним імпульсом та умовами, в яких він знаходиться [3]. Джерелом змін є не зовнішня сила, а прояв внутрішньо притаманної всьому Всесвіту тенденції до трансформації.

Список літератури

1. Лао-цзы. Дао Дэ Цзин / Лао-цзы ; пер. с древнекит. Ян Хин-шуна // Древнекитайская философия. – Т. 2. – М. : Мысль, 1972. – Режим доступу : <http://lib.ru/POECHIN/lao1.txt>
2. Торчинов Е. А. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного / Е. А. Торчинов. – СПб. : Азбука-классика, Петербургское Востоковедение, 2007. – 480 с.
3. Hall David L. Thinking Through Confucius / David L. Hall, Roger T. Ames. – Albany : State University of New York Press, 1987. – 238 p.
4. Kasoff Ira E. The Thoughts of Chang Tsai (1020–1077) / Ira E. Kasoff. – Cambridge University Press, 1984. – 209 p.

Исследованы понятия Ци и Дао в контексте даосской философской традиции.

Даосские мыслители понимали существование как непрерывный процесс, имеющий источником движения комплементарные силы. Этот процесс можно описать циклически: расцвет и упадок, конденсация и разрежение, жизни и

смерти. Все существующее – это континуум, в котором каждый аспект находится в процессе трансформации, определяется его собственным импульсом и условиями, в которых он находится. Источником изменений является не внешняя сила, а проявление внутренне присущей всей Вселенной тенденции к трансформации.

Даосизм, Ци, Дао, космос, трансформация.

This paper aims to study the concepts of Qi and Tao in the context of Taoist philosophical tradition.

Taoist thinkers interpreted existence as a continuous process. They considered complementary forces to be the source of movement. This process can be described as a cyclical: rise and decline, condensation and rarefaction, life and death. Everything that exists is a continuum. Every aspect of this continuum is in the process of transformation and is determined by its own momentum and peculiar conditions. The source of changes is not an external force but a tendency for transformation inherent in Universe.

Taoism, Qi, Tao, Cosmos, transformation.

УДК 17:091

ЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ ФЕНОМЕНА ДРУЖБИ

**В. П. Культенко, кандидат філософських наук
І. В. Коркач, І. М. Дідик, студенти**

Здійснено філософське осмислення феномена дружби, який можна розглядати і як глибинну внутрішню потребу людини, і як фактор самоідентифікації особи, і як шлях соціалізації індивіда. Через дружбу людина навчається толерантності, виробляє навички ведення діалогу, розуміння іншого. Адже, по суті, дружба є включенням іншого у свій життєвий світ. Це явище викликало увагу й цікавість у багатьох філософів у різні періоди історії філософії, що вкотре засвідчує його важливість та актуальність для людини.

Дружба, самоідентифікація, духовність, міжлюдські стосунки, мораль, самореалізація.